

SPRÅKHISTORIA

Leila Ekman
Miroslava Koch Jelacic
2016-09-15
Stockholm

Innehåll

Innehåll.....	1
Det svenska språkets ursprung	2
Det svenska språkets historia.....	3
Indoeuropeiskans utveckling till dagens språk.....	3
Andra språkfamiljer	4
Urnordiska till runsvenska, ca 150 v.t. – 1000 v.t.	5
Fornsvenska, ca år 1225 e.v.t -1526.....	6
-Lånord-	6
Äldre nysvenska, 1526 – 1732.....	6
Yngre nysvenska, 1732 – 1906	6
Nusvenska 1906 -????	7
Kungarna som förändrade vårt språk.....	8
Gustav Vasa - Nysvenska	8
Gustav III.....	8
Boktryckarkonsten	9
Skolplikt i Sverige.....	9
Skönlitteratur på danska	10
Prinsessen på ærten	10
Skönlitteratur på norska.....	11
DE TRE BUKKENE BRUSE SOM SKULLE TIL SETERS OG GJØRE SEG FETE	11
Vad är en dialekt?.....	13
Vad är en sociolekt?	13
Vad är en idiolekt?.....	13
Faktafrågor – Hänvisa till källan	14
Resonerande frågor.....	14
Källförteckning:	15

Det svenska språkets ursprung

Indoeuropeiska - det första språket

Alla språk tillhör en språkfamilj. Den språkfamilj som man vet mest om är den *indoeuropeiska*. Vi kallar det indoeuropeiska för att det talats länge i Europa och Asien. Nästan alla europeiska språk, inklusive svenska, kommer ursprungligen från detta språk.

Genom åren har språken blivit olika varandra och vi förstår inte varandra i olika länder, om vi inte lär oss det nya språket. Men om man jämför språkens grammatik och vissa ord så ser man många likheter.

Titta till exempel på ordet *månad*.

Svenska - månad

Danska - måned

Norska - måned

Tyska - Monat

Holländska - maand

Engelska - month

Franska - mois

Persiska – mah

Spanska – mes

Italienska – mese

Ryska – mesyats

Tjeckiska - mesi'c

Albanska – muaj

Lettiska – menesis

Grekiska - men

(Hult, Sofia, 2007:3; ne.se)

Det svenska språkets historia

Varför indoeuropeiska?

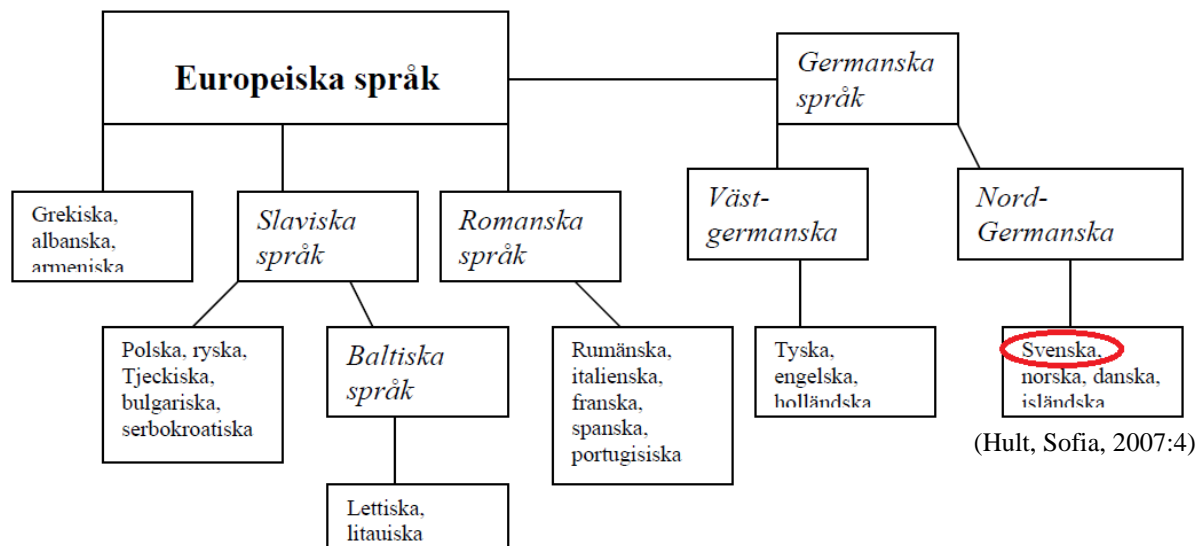
Det var på 1700-talet engelsmannen William Jones började hysa misstankar om att många av de europeiska språkgrupperna hade större anknytning till varandra (ne.se). Ingen vet exakt hur det kommer sig att så många talade samma språk. Nedan står tre teorier om hur indoeuropeiskan spreds över Europa.

1. Ett krigarfolk som levde ovanför Svarta havet ville för cirka 5000 år sedan upptäcka världen och utvidga sitt land. När de reste runt gjorde även deras språk det.
2. Språket spreds när turkiska jordbrukare flyttade norrut för bättre odlingsmöjligheter. De spred då även sitt språk.
3. Bibelns version. Alla talade helt enkelt samma språk från början. En dag ville man bygga ett torn så högt att de kunde komma till Guds rike. (Babels torn). Detta tyckte Gud inte om och gav då alla olika språk så att människorna inte längre kunde kommunicera och då heller inte samarbeta. Bygget avstannade och sedan dess har vi talat olika språk.

Inget vet som sagt ovan vilken teori som stämmer om hur språket spreds. Det vi håller för sant är att de första människorna levde runt Svarta havet och talade indoeuropeiska. Vi vet även att människan ständigt ändrar sitt språk genom förflyttning, vi skapar nya ord på nya platser och på så sätt förändras vårt språk (Hult, Sofia, 2007:4).

Indoeuropeiskans utveckling till dagens språk

Idag talar vi inte indoeuropeiska längre. Istället bildades det flera nya, mindre språkfamiljer. Från dessa utvecklades det ytterligare vidare till nya, mindre språk.

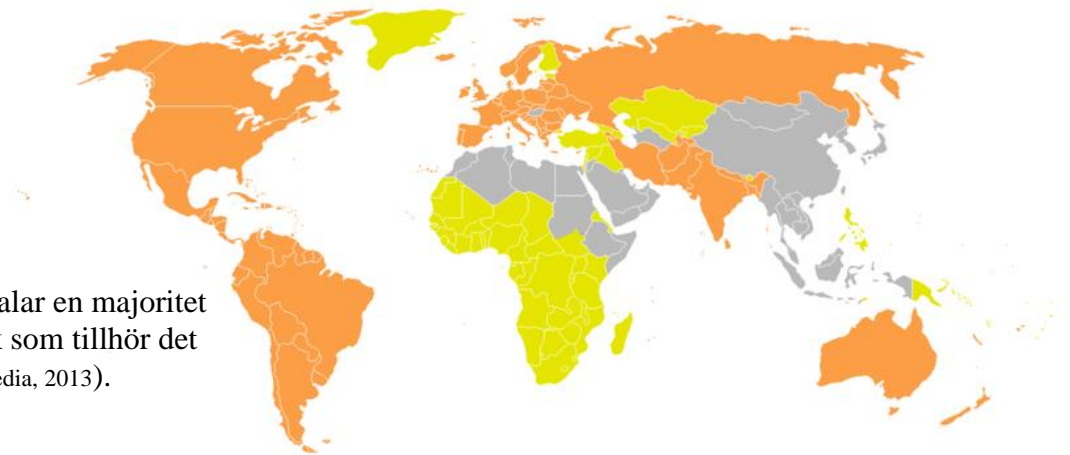

Till den urnordiska grenen av de indoeuropeiska språken hör danska, färöiska, isländska, norska och svenska. Språken har utvecklats från ett gemensamt nordiskt språk, men under de senaste 1000 åren har de fjärrat sig från varandra. Det är dock fortfarande i hög grad möjligt för dansk-, norsk- och svensktalande att förstå varandra.

Andra språkfamiljer

De språk som vi förstår *inte* kommer från indoeuropeiskan är till exempel finska, estniska och ungerska. Dessa språk tillhör istället en språkfamilj som brukar kallas *fennougriska språk* (eller finskugriska).

I de orange länderna talar en majoritet av befolkningen språk som tillhör det indoeuropeiska (Wikipedia, 2013).

Urnordiska till runsvenska, ca 150 v.t. - 1000 v.t.

Urnordiska är det äldsta nordiska språk forskarna känner till (även kallad nordgermanska - danska, svenska, norska, färöiska, isländska). Före urnordiskan har man inte kunnat hitta ett enda skrivet ord. Kanske beror det på att det förut inte funnits något alfabet i Sverige. Istället ritade människor bilder till varandra.

Det *första* alfabetet i Sverige kallades för *futharken*. Det hade inga vanliga bokstäver utan *runor*. Runor användes under järnåldern, i Norden från cirka år 200 v.t. fram till slutet av medeltiden då de nya latinska bokstäverna började användas. Runor ristades ofta in i trä och sten (ne.se b). Sådär såg runorna ut:

ƿ ƿ ƿ ƿ ƿ < X P

f u þ ä r k g w

H ʀ ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ

h n i j p æ R s

↑ B M ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ

t b e m l rg d o

(Hult, Sofia, 2007:5)

Man har hittat många runstenar där runorna är skrivna inuti ett mönster, som ormen på bilden till höger. Detta utfördes av professionella ristare och alla hade inte råd att resa en sten. Då fanns inte papper som idag, så ”vanligt” folk ristade meddelanden på olika träföremål (ne.se b).

Fornsvenska, ca år 1225 e.v.t -1526

-Lånord-

Många svenskar blev under 1100-talet kristna. Bibeln var skriven på latin och det vara mest präster och andra utbildade som lärde sig latin. På den tiden använde vi som sagt runor i Sverige.

Med kristendomen kom nya arbetstillfällen, till exempel rollen som munk eller präst. Uppgifterna de hade behövde namn och då lånade vi in ord från grekiska och latin till svenskan. (Från grekiska kom ord som *apostel, biskop, profet, kyrka*. Från latinet kom ord som *kristen, konfirmation, altare, klocka, kloster, påve*). Andra påverkansfaktorer är till exempel att tyska köpmän bodde i svenska hamnstäder och tyska ord började användas av svenskar. (Exempel på ord som vi lånade från tyskan är: *stad, fru, snickare, köpman, betala, räkna*.) (Hult, Sofia, 2007:6).

Första boken skriven på svenska

Runt år 1220 började Sveriges lagar skrivas på fornsvenska. Lagböckerna är de första böckerna som skrevs på svenska i Sverige. Den äldsta vi känner till är *Västgötalagen* (Hult, Sofia, 2007:6).

Äldre nysvenska, 1526 - 1732

Sveriges kung, Gustav Vasa, spelar en stor roll i vår språkutveckling. 1526 bestämde Vasa att Nya testamentet skulle översättas till svenska. 1541 översattes hela bibeln och språket i den förenade Sverige. Det är då svenskarna får ett gemensamt ordförråd, det är då svenskan blir svensk. Prästerna fick i uppgift att lära folk att läsa. Läskunnigheten växte under 1600-talet (Hult, Sofia, 2007:7).

Under den här tiden var Frankrike mycket populärt gällande politik, krig och kultur. Välbärgade svenskar tyckte därför om att använda franska ord för att vara lite ”fina i kanten”. (Vi har många lånord från just franskan. Exempel på sådana ord är: *byrå, fåtölj, kalsonger, paraply, pjäs, poesi*.) (Hult, Sofia, 2007:7).

Yngre nysvenska, 1732 - 1906

1732 kom den första svenska tidningen *Then Swänska Argus* utgiven av Olof Dalin. Efter prästernas utbildningar i läsning kunde många läsa och skriva på 1800-talet och man började tycka att svenska var ett fint språk. Däremot pratade och skrev inte alla i Sverige på samma sätt. Detta ändrades när alla fick

möjlighet att gå i skolan och lära sig ”rikssvenska”. 1786 skapade kung Gustav III Svenska akademien vars uppgift var att rena språket genom att ge ut en ordbok (Hult, Sofia, 2007:7).

Nusvenska 1906 -????

Språket förändras hela tiden. Svenska akademien finns än idag och bestämmer vilka ord som ska stå i Svenska Akademiens ordlista (SAOL). Under 1900-talet gjordes en stor förändring i Sverige, en rättstavningsreform. Då togs ord bort ur ordlistan och flera ord ändrade stavning.

På grund av engelskans spridning i världen har vi påverkats mycket av just engelskan. Många tv-program, internet och annan ny teknik har fått oss att ta in engelska uttryck i det svenska språket. (Exempel på sådana lånord är: *surfa, maila, designa, shoppa.*)

Det är inte bara engelskan som påverkar vårt språk. Idag är det många som flyttar till Sverige från flera länder och språken de för med sig påverkar svenskan. I olika förorter i Sverige blandar ungdomar svenska med andra språk. Det kallas ibland för ”Rinkebysvenska” (Hult, Sofia, 2007:8).

Media är en stor del av språkets spridning. I Norge och Danmark sänds till exempel flera svenska tv-program vilket hjälper dem att lära sig förstå svenska. Det sägs att norrmän är bättre på att förstå svenska och danska än vad danskar och svenskar är på att förstå respektive språk. Norska ljud är likt svenska och ordförrådet har mycket gemensamt med danska. Kanske kan det bero på Norges geografiska placering. I Norge uppmärksammas svenska och danska händelser i nyheterna (Josephson, Olle, 2003).

Utvecklingen, förändringen av språket tar aldrig slut. Ju fler nya uppfinningar som skapas och ju mer vi influeras av andra språk, förändras grammatik, stavning och ordförråd. Därför är språk så spännande!

Kungarna som förändrade vårt språk

Gustav Vasa - Nysvenska

När tryckpressen kom, och man kunde göra flera upplagor av samma text ("kopiera"), började det vi idag kallar för *nysvenska*.

Efter att **Gustav Vasa** blev vald till kung gjorde han en svensk bibelöversättning. En version av Nya testamentet utkom år 1526 och följdes av en fullständig bibelöversättning 1541 som brukar benämnas Gustav Vasas bibel.

Denna översättning ansågs allmänt som så lyckad att den förblev den mest använda bibelöversättningen ända fram till 1917.

Svenskan har lånat många ord från andra språk som engelska, tyska, romska och franska. Men eftersom de som översatte bibeln åt Gustav Vasa ville, precis som han, att vi skulle behålla så mycket av vårt eget språk att de undvek att använda låneord.

Man tycker att Gustav Vasas bibel är en bra blandning mellan gammalt och nytt språk, det tyckte man då också. Den var inte skriven med talspråk men man hade heller inte använt allt för svårt skriftspråk.

Det var när den skrevs som vi började använda *ck* istället för *kk* (ne.se c).

Gustav III

År 1786 startade kung Gustav III Svenska Akademien. Gustav III var mycket inspirerad av Frankrike som hade den Franska Akademien. Uppgiften var att jobba på språkets "renhet, styrka och höghet". För att göra det skulle Akademien skapa en ordbok och en grammatikbok. Dessutom skulle tävlingar anordnas för värtalighet. Idag är det Svenska Akademien som ger ut Nobelpriset i litteratur (svenskaakademien.se).

Boktryckarkonsten

Böcker tryckta på papper kom till Europa rätt sent, om man jämför med Asien. Boktryckarkonsten, som var en kinesisk uppfinning, hade varit en självklarhet i Kina i flera hundra år när den kom till oss i Europa. När den Kinesiske kejsaren rymde 4000 volymer (böcker) i sitt bibliotek, hade den portugisiska kungen bara sex stycken, under samma tid i början av 1400-talet.

För att ett manuskript skulle kunna spridas i Europa innan, var man tvungen att skriva av det för hand. De få böcker som framställdes blev därför oerhört dyra.

Vem som uppfann den kinesiska konsten att trycka böcker går inte att säga. Klart är däremot att redan på 500-talet efter vår tideräkning (år 0) spreds stora mängder tryckta texter, och på 900-talet fanns en stor marknad för billiga tryckta böcker i Kina. Den äldsta kända tryckta boken är också mycket riktigt kinesisk (alltomhistoria.se).

Skolplikt i Sverige

Enligt lag ska alla personer som är bosatta i Sverige gå i skolan. Skolgång i grundskolan är sedan 1972 obligatorisk för alla barn i åldern sju till sexton år.

Innan skolplikten, år 1723, kom en lag som sa att alla föräldrar skulle se till att deras barn lärde sig läsa. Lagen kom efter flera års misslyckande att få hela befolkningen läskunnig (under stormaktstiden).

Skolplikt, alltså att skolgång är obligatorisk för varje barn, infördes 1842. En sexårig skolplikt fastställdes i Sverige 1882, och sjuårig skolplikt infördes 1936.

Skönlitteratur på danska

Prinsessen på ærten

Der var en gang en prins. Han ville have sig en prinsesse, men det skulle være en rigtig prinsesse. Så rejste han hele verden rundt for at finde sådan en, men alle vegne var der noget i vejen. Prinsesser var der nok af, men om det var rigtige prinsesser, kunne han ikke ganske komme efter; altid var der noget, som ikke var så rigtigt. Så kom han da hjem igen og var så bedrøvet, for han ville så gerne have en virkelig prinsesse.

En aften blev det da et frygteligt vejr. Det lynede og tordnede, regnen skyllede ned, det var ganske forskrækkeligt! Så bankede det på byens port, og den gamle konge gik hen at lukke op. Det var en prinsesse, som stod udenfor. Men Gud, hvor hun så ud af regnen og det onde vejr! Vandet løb ned ad hendes hår og hendes klæder, og det løb ind ad næsen på skoen og ud ad hælen, og så sagde hun, at hun var en virkelig prinsesse. "Ja, det skal vi nok få at vide!" tænkte den gamle dronning, men hun sagde ikke noget, gik ind i sovekammeret, tog alle sengeklæderne af og lagde en ært på bunden af sengen, derpå tog hun tyve madrasser, lagde dem oven på ærten og så endnu tyve edderdunsdyner oven på madrasserne. Der skulle nu prinsessen ligge om natten.

Om morgenen spurgte de hende, hvordan hun havde sovet. "O, forskrækkelig slet!" sagde prinsessen, "jeg har næsten ikke lukket mine øjne den hele nat! Gud ved, hvad der har været i sengen? Jeg har ligget på noget hårdt, så jeg er ganske brun og blå over min hele krop! Det er ganske forskrækkeligt!"

Så kunne de se, at det var en rigtig prinsesse, da hun gennem de tyve madrasser og de tyve edderdunsdyner havde mærket ærten. Så ømskindet kunne der ingen være uden en virkelig prinsesse. Prinsen tog hende da til kone, for nu vidste han, at han havde en rigtig prinsesse, og ærten kom på Kunstkammeret, hvor den endnu er at se, dersom ingen har taget den.

Se, det var en rigtig historie.

Liten ordlista

frygteligt = hemskt

lynede = blixtrade

slet = dålig, usel

ømskindet = ömskinnad

Skönlitteratur på norska

DE TRE BUKKENE BRUSE SOM SKULLE TIL SETERS OG GJØRE SEG FETE

Det var engang tre bukker som skulle gå til seters og gjøre seg fete, og alle tre så hette de Bukken Bruse. På veien var det en bro over en foss, som de skulle over, og under den broen bodde et stort, fælt troll, med øyne som tinntallerkener, og nese så lang som et riveskaft.

Først så kom den yngste Bukken Bruse og skulle over broen. Tripp trapp, tripp trapp, sa det i broen.

-Hvem er det som tripper på mi bru? skrek trollet.

-Å, det er den minste Bukken Bruse; jeg skal til seters og gjøre meg fet, sa bukken, den var så fin i målet.

-Nå kommer jeg og tar deg, sa trollet.

-Å nei, ta ikke meg, for jeg er så liten jeg; bi bare litt, så kommer den mellomste Bukken Bruse, han er mye større.

-Ja nok, sa trollet.

Om en liten stund så kom den mellomste Bukken Bruse og skulle over broen. Tripp trapp, tripp trapp, tripp trapp, sa det i broen.

-Hvem er det som tripper på min bru? skrek trollet.

-Å, det er den mellomste Bukken Bruse, som skal til seters og gjøre seg fet, sa bukken; den var ikke fin i målet, den.

-Nå kommer jeg å tar deg, sa trollet.

-Å nei, ta ikke meg, men bi litt, så kommer den store Bukken Bruse, han er mye, mye større.

-Ja nok da, sa trollet.

Rett som det var, så kom den store Bukken Bruse. Tripp trapp, tripp trapp, tripp trapp, sa det i broen; den var så tung at broen både knaket og brakket under den!

-Hvem er det som tramper på mi bru? skrek trollet.

-Det er den store Bukken Bruse, sa bukken, den var så grov i målet.

-Nå kommer jeg å tar deg, skrek trollet.

-Ja, kom du! Jeg har to spjut med dem skal jeg stange dine øyne ut! Jeg har to store kampestene, med dem skal jeg knuse både marg og bene! sa bukken. Og så røk den på trollet og stakk ut øynene på ham, slo sund

både marg og ben, og stanget ham utfor fossen; og så gikk den til seters.
Der ble bukken så fete, så fete at de nesten ikke orket å gå hjem igjen, og er ikke fettete gått av dem, så er de der ennå.

Og snipp snapp snute, her er det eventyret ute.

Liten ordlista

seter – mejeri

fælt – fult

knuse – krossa, förstöra

potetgull – chips

vifteremmer – vindrutetorkare

akkurat – precis

stressless – fåtölj

potteplante – krukväxt

bruse – läsk

Vad är en dialekt?

En **dialekt** är en språklig varietet med *regional* (geografisk) bas, i motsats till sociolekter som har sin bas i en samhällsklass och idiolekter som är enskilda individers språk. Ofta menas att en dialekt talas av invånarna i ett visst område, såsom till exempel ett landskap. Detta är inte alldeles sant, då gränserna är ganska mycket suddigare än så, men det är den vanligaste definitionen.

Vad är en sociolekt?

Till skillnad från dialekten är en **sociolekt**, som skrivet ovan, en språklig varietet med bas i en *samhällsklass*. De olika samhällsklasserna delar vi in efter socioekonomiska villkor, hur mycket pengar personen har att leva på och vilken social status du har- genom yrke och/eller utbildning. Vardagligt talar man i Sverige om arbetarklass, medelklass och överklass, alternativt arbetarklass och lägre och övre medelklass. Exempel på sociolekt kan vara skillnaden mellan att säga *ha sönder*, *ta sönder* eller *göra sönder*.

Vad är en idiolekt?

En **idiolekt** är varje persons unika sätt att kommunicera. I den ingår naturligtvis din dialekt och din sociolekt. Där ingår även ditt kroppsspråk som är individuellt för varje person och en stor del av hur andra uppfattar dig.

Faktafrågor – Hänvisa till källan

- Vad betyder skolplikt?
- Hur länge måste du enligt texten gå i skolan i Sverige?
- Varför förstår vi inte finska som vi förstår norska och danska till exempel?
Vad är indoeuropeiska?
- När började de sprida tryckta böcker i Kina?
- Vilka är Sveriges fem minoritetsspråk? (Sök på nätet).

Resonerande frågor

skriv utvecklade svar (använd ord som eftersom, därför att, på grund av...)

- Beskriv hur svenska skriftspråket har fötts och utvecklats. Varför tror du dessa förändringar gjorts? Beskriv sedan vilka förändringar du tror kommer att ske i framtiden och förklara varför.

- Hur tror du att sms, facebook och andra forum där vi skriver med förkortningar som *kmr* (kommer) *vgd?*(vad gör du?) och så vidare kommer att påverka vårt språk (muntligt / skriftligt)? Beskriv hur du tänker.

- Ge exempel på några slanguttryck i vårt område. Var kommer dessa ifrån, varför sägs de just här tror du?

- Varför har vi dialekter tror du?

- Vilka andra språk kommer du på med dialekter? Förklara varför du tror att dessa dialekter finns.

- Varför tror du att danskar och norskar förstår svenska bättre än vi förstår deras språk? Vilka skillnader och likheter finns mellan språken?

- Skriv ner **några ord som tillhör en sociolekt** i Sverige.

- Vad är specifikt för **din idiolekt**? Skriv ner några exempel.

Svara på stjärnfrågorna och minst tre av hjärterna.

Källförteckning:

alltomhistoria.se

Publicerad i Allt om Historia 2009-12

<http://www.alltomhistoria.se/artiklar/boktryckarkonsten/>

Hämtad: 2014-06-12, kl. 12:00

Hult, Sofia (2007). ”Språkhistoria”.

<http://www.lektion.se/lessons/lesson.php?id=6375>

Hämtad: 2014-06-12, kl 10:00

Josephson, Olle (2003). ”Norrmän är bäst på skandinaviska språk” i Språkspalten i Svenska dagbladet

http://www.svd.se/kultur/sprakspalt/norrman-ar-bast-pa-skandinaviska-sprak_125076.svd

Hämtad: 2014-06-12, kl. 13:30

ne.se

indoeuropeiska språk.

<http://www.ne.se/lang/indoeuropeiska-sprak>,

Nationalencyklopedin, hämtad 2014-06-12, kl. 11:00

ne.se b

runor.

<http://www.ne.se/enkel/runor>,

Nationalencyklopedin, hämtad 2014-06-12

ne.se c

nysvenska.

<http://www.ne.se/lang/nysvenska>,

Nationalencyklopedin, hämtad 2014-06-12

svenskaakademien.se

<http://www.svenskaakademien.se/akademien/historia>

Hämtad: 2014-06-12, kl. 14:00

Bildkällor:

karta

http://sv.wikipedia.org/wiki/Indoeuropeiska_spr%C3%A5k

runsten

http://sv.wikipedia.org/wiki/Medelpads_runinskrifter_15#mediaviewer/Fil:M_15_Runsten_vid_Sk%C3%B6ns_kyrka.jpg

runor

Hult, Sofia (2007). ”Språkhistoria”.

<http://www.lektion.se/lessons/lesson.php?id=6375>

Hämtad: 2014-06-12, kl 10:00